

Fundusze Europejskie
Wiedza Edukacja Rozwój

**Rzeczpospolita
Polska**

Unia Europejska
Europejski Fundusz Społeczny

Co się dzieje, gdy dziecko dorasta?

Zmiany fizyczne, poznawcze,
emocjonalne.

UNIWERSYTET
WARSZAWSKI

WYDZIAŁ NAUK
EKONOMICZNYCH

dr hab. Grażyna Katra
dr Karolina Małek

GRANICE CZASOWE

- Zaczyna się tuż przed /wraz z pokwitaniem
- Około 11 roku życia
- Do ok. 18 roku życia
- Kolejny etap życiowy - „Wyłaniająca się dorosłość”

Być nastolatkiem - niełatwa sprawa...

jestem zaangażowany /a

to ciekawe co mam do zrobienia:)

warto pomagać innym

zależy mi na nich/nim/jej

chcę być z innymi

wszystko będzie OK :)

jest super!!!!!!!

Prowadź mnie!

S
P
R
Z
E
C
Z
N
O
Ś
Ć

chcę być sam/a

wszystko będzie źle :(

.....nie mam siły....

Nie mów mi co mam robić!!

jestem zrezygnowany/a

to bez sensu, nie mam co się za to zabierać...

to ja jestem najważniejszy/a

mam ich dość/jej/jego dość!

ZADANIA ROZWOJOWE DORASTANIA

- Akceptacja swojej fizyczności/płciowości i efektywne korzystanie z własnego ciała
- Osiągnięcie znacznej kontroli emocjonalnej (np. powstrzymanie się od natychmiastowego działania, ujawniania emocji, szybkiego wyprowadzania wniosków oraz dokonywania wyborów bez rozważania sytuacji)
- Zdobywanie wiedzy i umiejętności sprzyjających kształtowaniu roli męskiej/kobiecej
- Budowanie niezależności uczuciowej/autonomii od rodziców i innych dorosłych

ZADANIA ROZWOJOWE DORASTANIA

- Zbudowanie bardziej dojrzałych więzi z rówieśnikami (nawiązanie trwałych przyjaźni, pierwszych miłości)
- Dążenie do i rozwijanie postępowania akceptowanego społecznie, **stworzenie własnego** zbioru wartości oraz systemu etycznego jako drogowskazów swojego zachowania.
- Określenie/uformowanie dojrzałej tożsamości osobowej (wybór celów, wartości, przekonań, zainteresowań, potrzeb, sposobu myślenia i kryteriów oceny, które można pokazać światu jako przejaw własnej indywidualności).

SKOK POKWITANIOWY

zmiany fizyczne i konsekwencje psychologiczne

SKOK POKWITANIOWY – zmiany fizyczne

- Definicja - zasadnicze zmiany w budowie i czynnościach ciała, które stanowią biologiczną granicę oddzielającą dzieciństwo od młodości.
- Występuje u każdego dorastającego dziecka, lecz jego pojawienie się, natężenie i czas trwania jest różny u chłopców i dziewcząt.
- W okresie skoku pokwitaniowego kształtuje się u dziewcząt typowa kobieca sylwetka ciała, a u chłopców typowa męska sylwetka ciała.
- Dziewczęta dojrzewają wcześniej niż chłopcy – ok. 1,5 roku do 2 lat wcześniej, ale ukryte zmiany hormonalne rozpoczynają się ok. 0,5 roku wcześniej.

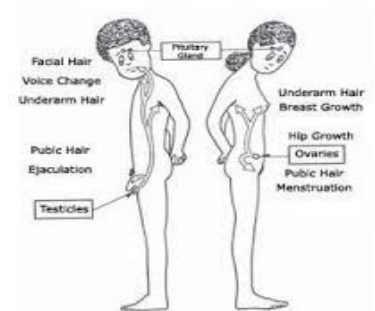
ZMIANY POKWITANIOWE

Dotyczą

- kośćca
- mięśni
- narządów wewnętrznych
- kształtowania się dymorfizmu płciowego w proporcjach ciała
- narządów rozrodczych
- rozwoju wtórnych cech płciowych

Zmiany w obrębie głowy

- Twarz: łuki brwiowe, zatoki czołowe, szczęka, nos, oczy, cera
- Mózg

ZMIANY POKWITANIOWE

- **Tkanka tłuszczowa** - zmora młodych dziewcząt - różnice pomiędzy dziewczętami i chłopcami
- **Tkanka mięśniowa** - pokwitaniowy dymorfizm płciowy
- **Rozwój narządów i układów wewnętrznych**
- **Wydolność fizyczna organizmu ludzkiego**
- **Termoregulacja**

PSYCHOLOGICZNE ASPEKTY DOJRZEWANIA PŁCIOWEGO - 1

Relacje z rówieśnikami – model odstępstw i model dopasowania → oczekiwanie, że wczesne dojrzewanie jest pozytywnie oceniane, w tych grupach rówieśniczych, gdzie ceni się dojrzałość ► poszukiwanie kontaktów z osobami na podobnym poziomie dojrzewania

Relacje z rodzicami – model bezpośrednich wpływów i model pośrednich wpływów (Paikoff, Brooks-Gunn, 1991)

Dojrzewanie płciowe łączy się ze wzrostem autonomii i osłabieniem więzi z rodzicami.

Hipoteza dystansu Steinberga (1989)

Dojrzewanie fizyczne powoduje wzrost dystansu psychologicznego pomiędzy rodzicami a dziećmi.

PSYCHOLOGICZNE ASPEKTY DOJRZEWANIA PŁCIOWEGO - WPŁYW WCZESNEGO DOJRZEWANIA NA ZACHOWANIE

Obraz własnego ciała a problemy psychologiczne i problemowe zachowania

Wczesne dojrzewanie dziewcząt jest postrzegane przez dorosłych i je same raczej negatywnie, zarówno rodzice, nauczyciele preferują u dziewcząt dziecinną, delikatną budowę ciała

Wczesne dojrzewanie chłopców jest postrzegane przez dorosłych i ich samych pozytywnie

Dziewczęta, które szybciej dojrzewają są skrupowane kobiecą sylwetką ciała, często przybierają pochyloną sylwetkę ciała, kłopotliwe dla nich bywa zwracanie na nie uwagi przez chłopców, a szybki przyrost tkanki tłuszczowej ma negatywny wpływ na samoocenę

Wcześniej dojrzewający chłopcy są bardziej pewni siebie i odprężeni, są bardziej aktywni, ich przyspieszony rozwój jest pozytywnie akceptowany przez rodziców

PSYCHOLOGICZNE ASPEKTY DOJRZEWANIA PŁCIOWEGO - WPŁYW PÓŹNEGO DOJRZEWANIA NA ZACHOWANIE

- Późne dojrzewanie dziewcząt jest postrzegane przez dorosłych i przez nie same pozytywnie
- Późne dojrzewanie chłopców jest postrzegane przez dorosłych i ich samych negatywnie i budzi ich niepokój
- Dziewczęta o drobnej dziecięcej sylwetce są bardziej akceptowane przez rodziców, mają wyższą samoocenę i bardziej pozytywne wyobrażenie dotyczące własnego ciała
- Chłopcy późne dojrzewanie przeżywają boleśnie, są tym mocno zaniepokojeni, mają większe poczucie osamotnienia i niewiary w siebie

CIAŁO

- Brak kontroli dotyczącej zmian na poziomie biologicznym
- Nieznane impulsy i konieczność radzenia sobie z nimi
- Znaczenie wyglądu
- Samoocena a ciało
- Reakcje otoczenia
- Zasady i normy dotyczące seksualności

Rozwój poznawczy

Nowe sposoby myślenia... co staje się możliwe?

- myślenie abstrakcyjne,
- rozumowanie hipotetyczno-dedukcyjne i naukowo-indukcyjne,
- zdolność do myślenia o własnym myśleniu,
- refleksyjność,
- rozwój przyszłościowej perspektywy czasowej wraz z budowaniem wizji swojej przyszłości i planów życiowych

TEORIA PRZETWARZANIA INFORMACJI

Główne aspekty:

- **Myślenie** – na wyższym, bardziej złożonym poziomie (rozumowanie indukcyjne, dedukcyjne, przez analogię, podejmowanie decyzji i rozwiązywanie problemów)
- **Co wywołuje te zmiany?**
(stopień automatyzacji procesów poznawczych, intensywny rozwój strategii/sposobów konstruowania wiedzy i generalizacja wiedzy)
- **Samoregulacja /samomodyfikacja/** - ujmuje zdolność jednostki do **wpływania** na swój rozwój

Obszary, w których zachodzą zmiany:

- wiedza
- procesy poznawcze i kompetencje – zdolności
- orientacje metapoznawcze

Uwaga - rozwój uwagi dowolnej i zakres uwagi

Pamięć - wzrost roli pamięci logicznej, rozwój pamięci intencjonalnej i konstruktywnej.

TEORIA PRZETWARZANIA INFORMACJI (CD)

Pamięć i uwaga

są **najważniejszymi** właściwościami mającymi wpływ na:

podejmowanie decyzji

krytyczne myślenie

twórcze myślenie

zachowania celowe

TEORIA PRZETWARZANIA INFORMACJI (CD)

STRATEGIE METAPOZNAWCZE I SAMOREGULACYJNE

Umiejętności te bazują na pojawiających i/lub rozwijających się w dorastaniu zdolnościach do **myślenia o własnym myśleniu**.

Nastolatek ma coraz lepszą wiedzę o swojej pamięci i predyspozycjach oraz o strategiach poznawczych i pamięciowych.

EGOCENTRYZM MŁODZIEŻY

Rozwój myślenia formalnego przejawia się między innymi w tym, że:

- jednostka potrafi myśleć o własnym myśleniu,
- potrafi myśleć o tym, **co i w jaki sposób myślą inni** - ten fakt leży właśnie u podłoża **egocentryzmu** młodzieńczego

W okresie dorastania egocentryzm myślenia polega na nadzwyczajnie wysokiej samoświadomości nastolatków.

(Elkind, 1967)

Najważniejsze zmiany w sferze emocjonalnej

CZUJĘ CO INNEGO, CZUJĘ INACZEJ...

Emocje nastolatków zmieniają się pod względem **intensywności, częstości i trwałości** wraz z wiekiem.

Są też inne w stosunku do emocji osób dorosłych i w stosunku do emocji przeżywanych przez młodsze dzieci.

STANY I DOŚWIADCZENIA EMOCJONALNE

W PORÓWNANIU DO PRZEŻYĆ DOROSŁYCH I DO MŁODSZYCH DZIECI

- Emocje pozytywne nastolatki przeżywają znacznie **silniej** niż dorośli.
- Dorośli mają większe poczucie kontroli swoich emocji.
- Emocje nastolatków są w większym stopniu wywołane wydarzeniami przeszłymi i antycypacją przyszłych zdarzeń niż u młodszych dzieci.
- Młodzież staje się **bardziej wrażliwa na niewielkie zmiany sytuacji**.
- Pojawiają się też wyraźne różnice w czynnikach wywołujących emocje.

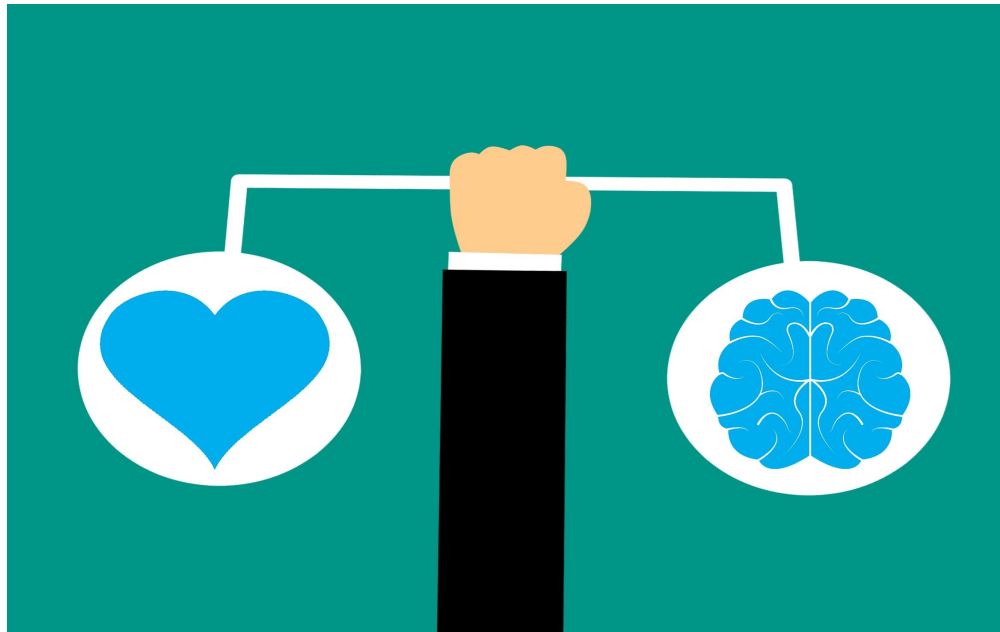
STANY I DOŚWIADCZENIA EMOCJONALNE RÓŻNICE PŁCIOWE W DOŚWIADCZANIU EMOCJI

- Dziewczęta częściej niż chłopcy przeżywają stany depresyjne (Nolen-Hoeksema, Girgus, 1994). Różnice te zaznaczają się już w przypadku 11./12.-letnich dzieci.
- Dziewczęta częściej doświadczają wstydu, poczucia winy, smutku, nieśmiałości niż chłopcy.
- Negatywne uczucia dziewcząt związane są przede wszystkim z sytuacjami społecznymi, natomiast negatywne uczucia chłopców związane są głównie z aktywnością i osiągnięciami.

STANY I DOŚWIADCZENIA EMOCJONALNE ***EKSPRESJA EMOCJI***

Kształtują się zdolności związane z kontrolą własnych przeżyć i kontrolą ekspresji emocji

CZYNNIKI WPŁYWAJĄCE NA EMOCJONALNOŚĆ MŁODZIEŻY

1. Rozwój poznawczy
2. Zmiany hormonalne
3. Doświadczenie życiowe:

normatywne (skok pokwitaniowy, zmiana szkoły) i

nienormatywne (kryzysy życiowe – wojna, doświadczenie uchodźstwa)

ROZWÓJ EMPATII

Definicja empatii - podzielenie afektu, u podłoża którego leżą procesy poznawcze (Strayer, 1987).

„Najważniejszym warunkiem reakcji empatycznej jest zaangażowanie procesów psychicznych sprawiających, że dana osoba odczuwa emocje, które bardziej pasują do sytuacji innej osoby niż do jej własnej”

(Hoffman, 2006, s. 38).

Rozwój empatii jest związany z rozwojem myślenia.

POSTAWY I KOMPETENCJE POTRZEBNE WE WSPÓŁCZESNYM ŚWIECIE – zamiast podsumowania

- Refleksyjność – rozwój poznawczy i emocjonalny (samokontrola emocji),
- Otwartość na otaczający świat i innych ludzi – ciekawość, tolerancja,
- Umiejętność korzystania w sposób krytyczny z doświadczenia i wiedzy innych – samoświadomość swoich zasobów i niedostatków, poczucie własnej wartości, asertywność,
- Umiejętność podejmowania aktywności prospektywnej w jej wszystkich przejawach (Katra, 2008) – planowanie, monitorowanie realizacji swoich zamiarów i planów, ocena rezultatów, gotowość do ich modyfikowania w świetle okoliczności zewnętrznych i zmian wewnętrznych.
- Nastawienie na proaktywne mistrzostwo (Bandura 2001) i proaktywną samoregulację (Katra, 2016) – poczucie sprawstwa, panowanie nad impulsami, refleksja nad efektami swoich działań.